

Ciechanów

Maria Konopnicka, Henryk Sienkiewicz i inni

Wędrując Mazowieckim Szlakiem Literackim, docieramy do Ciechanowa, miasta, które od początku XIX wieku odwiedzała **Maria Konopnicka**, poetka, patriotka, patronująca wspólnie największej liczbie szkół i placówek kulturalnych w kraju. W Ciechanowie osiedlił się jej najmłodszy syn, Jan. Maria działała na rzecz lokalnej społeczności i tu w 1905r. zmarł jej mąż, Jarosław Konopnicki, wraz z nią biorący udział w Powstaniu Styczniowym.

Kolejnym literatem, którego związki z Ciechanowem są chętnie przypominane, jest **Henryk Sienkiewicz**. Jedno z ważnych wydarzeń powieści „Krzyżacy” - pojedynek Zbyszka z Bogdańca z Rotgierem - umieścił w Zamku w Ciechanowie. Dziś to malownicza ruina w trakcie rewitalizacji.

Nim poznamy pamiątki i miejsca związane z tymi postaciami, przypomnijmy jeszcze, że z Ciechanowem i jego bliskimi okolicami związani byli m.in.:

Zygmunt Krasiński (1812-1859) poeta, którego losy i twórczość dokładnie poznamy lub przypomnimy podczas wyprawy do Muzeum Romantyzmu w Opinogórze.

Brunon Kiciński (1797-1844), pisarz i poeta, piewca Powstania Listopadowego, autor pieśni patriotycznych, tłumacz dzieł Homera, Owidiusza, Anakreonta, Wiktora Hugo i innych pisarzy, pierwszy tłumacz Marsylianki. Założył kilkanaście polskich czasopism, w tym „Kurier Warszawski”, który przetrwał 118 lat. W Ojczyźnie przebywał od końca Powstania Listopadowego, aż do śmierci w 1844 roku. Jego grób ze skromnym obeliskiem znajduje się przed kościołem w Kraszewie.

Stefan Żeromski (1864-1925), „gigant” polskiej literatury, który w 1887 roku przez kilka tygodni był na dworze w Szulmierzu nauczycielem, co dokładnie opisał w „Dziennikach”. O Ciechanowie także wspominał: „Miasteczko jest czyste, ulice proste, Żydzi bez pejsów...”.

Ignacy Mościcki (1867-1946), Prezydent RP w latach 1926-1939, naukowiec, wynalazca, budowniczy polskiego przemysłu chemicznego. Wychowywał się i często przebywał w Klicach oraz Lekowie. Jego przodkowie założyli istniejącą do dziś niewielką wieś Mościce.

Franciszek Rajkowski (1848-1908), ciechanowski lekarz, społecznik.

Aleksander Świętochowski (1849-1938), „wódz” pozytywizmu warszawskiego, w Gołotczyźnie prowadził działalność oświatową zgodnie z duchem swoich haseł.

ks. Maciej Smoleński (1832-1899), autor powieści dla młodzieży i monografii miejscowości oraz artykułów o treści religijnej i historycznej. Urodził się w Grabieniach Małych.

Zuzanna Morawska (1840-1922), autorka artykułów publicystycznych i literackich, powieści historycznych („Giermek książęcy”, „Wilcze gniazdo”) oraz bajek dla dzieci. Urodziła się w Sokołówku.

Ponadto w 1851 roku, w Grabieniach Małych urodził się **Władysław Smoleński**, znakomity historyk, zaś w 1882 roku w Ciechanowie - **Regina Rajkowska**

(Zienkiewiczowa), publicystka, autorka książek dla młodzieży i dzieci (zmarła w czerwcu 1965 r.).

O mieście

Zanim zwiedzimy obiekty związane z głównymi literackimi bohaterami naszej wizyty w Ciechanowie, Marią Konopnicką i Henrykiem Sienkiewiczem, przypomnijmy najważniejsze fakty dotyczące tego miasta. Pierwsze wzmianki o Ciechanowie pochodzą z 1065 roku. Dogodne położenie i żyzne gleby spowodowały, że w VII wieku wokół grodu i ośrodka kultowego (Góra Sfażyca), rozpoczął się proces osadniczy, który doprowadził do ukształtowania jednego z najstarszych ośrodków gospodarczo-administracyjnych Mazowsza.

Położony nad Ładynią powiatowy dziś Ciechanów (po reformie administracyjnej w 1975 r. był stolicą województwa ciechanowskiego) - uzyskał prawa miejskie w 1266 r. Był siedzibą kasztelanii, jednym z najważniejszych grodów obronnych na Mazowszu. Okres jego intensywnego rozwoju to wiek XIV i XV. Odbływały się tu wówczas targi, zjazdy rycerstwa, budowano zamek, kościół i klasztor. Potem nastąpiły najazdy szwedzkie, liczne pożary, epidemia dżumy. Miasto zostało wyniszczone i spustoszone. Dopiero w drugiej połowie XIX historia się odmiała. Rozpoczęła się budowa kolei nadwiślańskiej, powstał browar, cegielnia, cukrownia, młyny, szkoły. Kolejny kryzys ekonomiczny wystąpił w czasie I wojny światowej i w okresie międzywojennym. Włączony do III Rzeszy podczas II wojny światowej, Ciechanów stał się miejscem terroru i eksterminacji ludności polskiej i żydowskiej. Ponowny rozwój miasta nastąpił po wojnie.

Obiekty

Dla turysty Ciechanów to przede wszystkim miasto cennych zabytków i ważnych obiektów kultury. Zaczniemy od dwóch najważniejszych w naszej wędrówce miejsc: Powiatowego Centrum Kultury i Sztuki im. Marii Konopnickiej i Muzeum Szlachty Mazowieckiej.

W 1907 r., na otwarcie Domu Ludowego w Ciechanowie, Maria Konopnicka napisała wiersz, którego pierwsze strofy brzmią:

*„Otwieram dom, królewski dom,
runiczną laską cudu
niech wejdzie tu w promieniach zórz,
mojego dusza ludu.”*

Dom Ludowy spłonął w latach 60. XX w., na jego miejscu jest Skwer im. Marii Konopnickiej i obelisk z tablicą pamiątkową. Po przeniesieniu placówki do obecnego budynku w 1966 r., zorganizowano w niej zajęcia dla dzieci, młodzieży i dorosłych w sekcjach: teatralnej, plastycznej, tanecznej, fotograficznej, modelarskiej. Otwarto klubokawiarnię. W 1976 r. została przekształcona w Wojewódzki Dom Kultury. Obecnie, jako Powiatowe Centrum Kultury i Sztuki im. Marii Konopnickiej, upowszechnia kulturę w zakresie filmu, teatru, sztuk plastycznych, śpiewu, tańca współczesnego i ludowego, muzyki oraz śpiewu chóralnego.

Opiekuje się amatorskim ruchem artystycznym i twórczym, dając możliwość prezentacji i rozwoju. Zajmuje się udostępnianiem i popularyzacją współczesnych sztuk plastycznych: malarstwa, rzeźby, grafiki.

Od 2001 r. działa tu GALERIA C. Jej zadaniem jest prezentacja osiągnięć sztuki polskiej i światowej, edukacja kulturalna i wychowanie aktywnego odbiorcy sztuki współczesnej. Na budynku Centrum znajduje się płaskorzeźba Marii Konopnickiej, a obok, na elewacji ściany został wryty fragment tekstu Konopnickiej. Dyrektor Centrum wydała książkę o Marii Konopnickiej.

Imię poetki nosi Gimnazjum nr 3 (ul. 17 Stycznia 17), a przed szkołą stoi jej popiersie. Konopnicka jest też patronką jednej z ulic Ciechanowa. W Parku Miejskim im. Marii Konopnickiej w 1982 r. odsłonięto pomnik pisarki. W pobliżu Parku Miejskiego, na ścianie oficyny młyńskiej (kantor, ostatni budynek zachowanych zabudowań młyńskich, obecnie dom mieszkalny) dzierżawionej przez syna Konopnickiej od Krasińskich, znajduje się tablica pamiątkowa.

Muzeum Szlachty Mazowieckiej w Ciechanowie składa się z trzech obiektów:

- **Muzeum** – organizuje głównie wystawy czasowe i lekcje muzealne, m.in. poświęcone Marii Konopnickiej i Marii Dąbrowskiej.

Stałe wystawy:

- Utracony Świat - ślady rodzin żydowskich w Ciechanowie do 1942 r.
- Dawne rzemiosło wsi mazowieckiej w miniaturze.
- Zbiory rzeźby ludowej państwa Przedpełskich.

- **Muzeum Szlachty Mazowieckiej w Gołotczyźnie.**

- **Zamek w Ciechanowie** z lat 80. XIV w., wzniesiony przez księcia mazowieckiego Siemowita III. W 1467 r., podczas pożaru w mieście, zamek uległ poważnym uszkodzeniom. Szybko go odbudowano i unowocześniono. Nowe wnętrza budziły zachwyt. Przepych i zgromadzone kosztowności świadczyły o zamożności mieszkańców. W zamku znajdowała się kaplica księżęca św. Stanisława. Po śmierci ostatniego księcia mazowieckiego Janusza III, zamek otrzymała w posagu królowa Bona, żona Zygmunta Starego. W XVI w. przebudowała go na renesansową rezydencję. To był okres świetności zamku. W czasie potopu szwedzkiego został jednak bardzo zniszczony.

Zamek wzniesiono na brzegu Ładyńi, na terenach bagiennych. Zanim rozpoczęto budowę, niestabilne podłoże wzmocniono zatopioną masą żwiru, cegieł i dębowych pni. Mury o wysokości 10 m zbudowano na planie prostokąta. Masywna, ceglana twierdza, ma kształt regularnego czworoboku, z dwiema potężnymi, okrągłymi basztami (zachodnia - arsenał, wschodnia - więzienna) od strony rzeki. Wieże osłaniały podejście do bramy, pierwotnie miały wysokość murów obwodowych. W północnej części dziedzińca stał pałac księżęcy, budynek dwukondygnacyjny, z czterema pomieszczeniami na każdym poziomie. Przyziemia zajmowała kuchnia i spiżarnia, na piętrze mieściły się sale reprezentacyjne. Po pożarze, w trakcie odbudowy, podwyższono mury i wieże, dobudowano piętro z sypialnią i kaplicą św. Stanisława. Funkcje gospodarcze przejęły drewniane budynki stojące wzdłuż kurtyny murów. Najpoważniejszych przeobrażeń dokonano w XVI w. Zlikwidowano starą bramę, przebito nową. Wjazd na dziedzińiec poprzedzało przedbramie w formie ryzalitu z mechanizmem do opuszczania zwodzonego mostu i pokoikiem odźwiernego. Nadbudowano wieże i przystosowano je do broni palnej. Na dziedzińcu dostawiono ciąg murowanych budynków; podwyższono górną kondygnację pałacu, który uzyskał renesansowy wystrój. Obecnie zamek przechodzi rewitalizację. W zamkowych basztach znajdują się ekspozycje historyczne Muzeum Szlachty

Mazowieckiej. Na dziedzińcu zamku odbywają się liczne imprezy plenerowe. Kręcono tu popularny niegdyś film – „Pierścień księżnej Anny”.

Atrakcje turystyczne Ciechanowa i okolic

- **Rynek ciechanowski.**
- **Kościół Farny z XIV wieku** - świątynia jest przykładem tzw. gotyku mazowieckiego. Wewnątrz kościoła - renesansowy nagrobek rycerski oraz liczne tablice pamiątkowe.
- **Kościół Poaugustiański** - powstał w XVI wieku przy zakonie oo augustianów, których sprowadził do Polski książę mazowiecki Ziemowit III Starszy.
- **Ratusz miejski** - neogotycki, położony po północnej stronie rynku, wzniesiony w 1844 r. wg projektu włoskiego architekta Henryka Marconiego. Znajduje się tu siedziba władz miasta.
- **Kościół Farny w Ciechanowie** z XIV wieku Świątynia - jest przykładem tzw. gotyku mazowieckiego. Wewnątrz kościoła znajduje się renesansowy nagrobek rycerski oraz liczne tablice pamiątkowe.
- **Plebania Kościoła Farnego** - zbudowana przez ks. Wiktora Radzikowskiego.
- **Brama-dzwonnica** - neogotycka (z drugiej poł. XIX w.) o trzech arkadach ostrołukowych ze sterczynami.
- **Grodzisko (X-XI w.) Farska Góra** - kolebka Ciechanowa położona obok Kościoła Farnego. To tu legendarny Ciechan postawił pierwszy szałas, założył rodzinę, a potem przy pomocy licznych i dzielnych synów wznosił drewniany gród. Pomnik legendarnego Ciechana - założyciela grodu nad Łydynią znajduje się w parku, w pobliżu grodziska.
- **Dzwonnica neogotycka w Ciechanowie** (1889) - czworoboczna oszkarpowana z kolistymi przeźrociami i szczytami sterczynowymi. Wzniesiona została na grodzisku, w miejscu poprzedniej drewnianej z XVII w.
- **Cukrownia ciechanowska** to jeden z najstarszych obiektów przemysłowych w mieście. Zbudowana z inicjatywy Franciszka Rajkowskiego.
- **Budynek Powiatowej Komendy Policji** – zbudowany w II połowie XIX w. przez władze carskie. W okresie międzywojennym mieściło się tu Starostwo Powiatowe, Związek Samorządowy, Sąd Powiatowy, Powiatowa Komenda Policji Państwowej i Urząd Skarbowy. Po wojnie – powiatowe władze administracyjne, Sąd i Urząd Skarbowy.
- **Kamienica secesyjna Brudnickich** – zbudowana w 1912 r., jedna z najładniejszych w Ciechanowie.
- **Zespół pałacowo-parkowy z Muzeum Romantyzmu** - w Opinogórze (dobra Krasińskich).
- **Zespół muzealny Krzewnia** - z II poł. XIX wieku w Gołotczyźnie.
- **Zespół szkolny Bratne** - z początku XX wieku w Gołotczyźnie.
- **Dwór drewniany z XVIII wieku** - w Koźniewie Wielkim gmina Sońsk.
- **Grodzisko kultury kurhanów zachodniobałtyckich** - w Karniewie gmina Regimin.
- **Kościół gotycko-renesansowy z XVI-XVIII wieku** - w Kraszewie gmina Ojrzeń.
- **Zespół pałacowo-parkowy z XVIII wieku** - w Luberadzu gmina Ojrzeń.

- **Zespół podworski z drewnianym dworem z XIX wieku i zabudowaniami folwarcznymi** - w Malużynie gmina Głinojeck.
- **Kościół drewniany w Malużynie** - wybudowany w połowie XV wieku.

Przyroda

Przyroda w Ciechanowie i jego okolicach wciąż jest nadzwyczajna. Korzystajmy z tego jak najczęściej. Warto wybrać się na wędrowkę np. „**Leśną ścieżką przyrodniczą**” w **Uroczysku Ościśłowo**. Ma ona formę dwóch pętli – dużej, o długości około 6 kilometrów i małej – skróconego fragmentu trasy dla młodszych dzieci. Na trasie ścieżki ustawiono 33 tablice tematyczne, rozmieszczono urządzenia i materiały wykorzystywane w gospodarce leśnej oraz przygotowano przystanki przedstawiające ciekawe gatunki roślin i opisujące osobliwości przyrody nieożywionej. Można się tu też nauczyć rozpoznawania podstawowych gatunków drzew i krzewów.

Kolejną atrakcją są **rezerваты przyrody: „Lekowo” i „Modła”**.

Rezerwat „Lekowo” zajmuje powierzchnię 5,31 ha i leży w uroczysku leśnym o tej samej nazwie. Obejmuje on niewielki fragment starodrzewu dębowego pochodzenia naturalnego. Rezerwat leży przy szosie Niedzbórz - Unikowo - Pniewo Czeruchy - Ciechanów. Od strony północnej wita turystów tablica informacyjna, a wzdłuż zachodniej granicy rezerwatu biegnie gruntowa droga (którą można spacerować, ale nie wolno wjeżdżać samochodem). Całą powierzchnię rezerwatu zajmuje drzewostan z panującym dębem bezszypułkowym - *Quercus sessilis*, w wieku 160-200 lat i domieszką sosny *Pinus sylvestris* w podobnym wieku. W części południowej obiektu występuje dolne piętro z dębem i grabem w wieku 35-50 lat. W okapie drzewostanu dominuje grab i spotyka się pojedyncze sztuki dębu bezszypułkowego, lipy drobnolistnej i klonu pospolitego. Występujące tu krzewy to podrosty grabu, leszczyny, trzmieliny brodawkowej, kruszyny, rzadziej - szakłaku, derenia, róży i głogu. Dla runa charakterystyczna jest dwuaspektowość. Bardzo wyraźny jest aspekt wiosenny z dominacją zawilca, turzycy palczastej i fiołka leśnego. Aspekt letni tworzą później kwitnące: groszek wiosenny, konwalia majowa, jastrzębiec leśny, borówka czernica, kostrzewa owcza. Wśród roślin objętych ochroną całkowitą spotyka się tu lilie złotogłów i grzyby - sromotnik bezwstydnny oraz szmaciaka gałęzistego, a objętych ochroną częściowo - kruszynę pospolitą, pierwiosnkę lekarską i konwalię majową. Rezerwat jest ostoją drobnych zwierząt: większym ssakom służy raczej jako miejsce wypoczynku i żerowisko.

Tylko w rezerwacie „Lekowo” i niedaleko położonym „Modła” można spotkać stare potężne dęby, ostatnie w okolicach Ciechanowa.

Rezerwat przyrody „Modła” ma powierzchnię 9,36 ha. Został utworzony dla zachowania i ochrony fragmentu starodrzewu sosnowo-dębowego oraz miejsca lęgowego bociana czarnego. Prawie całą powierzchnię rezerwatu zajmują bowiem drzewostany z panującym dębem bezszypułkowym - *Quercus sessilis*, w wieku około 160-200 lat. Sosna stanowi tylko domieszkę. W okapie drzewostanu dominuje grab, ale spotyka się pojedyncze egzemplarze dębu bezszypułkowego, lipy drobnolistnej, klonu zwyczajnego i jaworu.

Wśród krzewów występują: grab, jawor, leszczyna, trzmielina, kruszyna, rzadko – róża, głóg i jałowce. W runie dominują: zawilec gajowy, turzyca palczasta, fiołek leśny, występuje też narecznica samcza, konwalia majowa, konwalijka dwulistna,

borówka brusznica, kostrzewa owcza, trzcinnik leśny. Wśród występujących tu grzybów dwa są pod całkowitą ochroną gatunkową: sromotnik bezwstydnny i szmaciak gałęzisty. Na terenie rezerwatu jest gniazdo bociana czarnego, które przez wiele lat było zasiedlone. Obecnie nie jest zamieszkałe.

Bocian czarny spotykany jest na terenie rezerwatu, ale gniazduje poza jego obszarem, na terenie uroczyska „Lekowo”. Rezerwat stanowi też ostoję dla innej zwierzyny: ptaków i ssaków, które korzystają chętnie z naturalnego zbiornika wodnego położonego w środku rezerwatu. Rezerwat położony jest wśród lasów penetrowanych przez grzybiarzy. Na jego terytorium – zrywanie wszelkich roślin, w tym konwalii czy grzybów - jest zabronione.

Ważne imprezy organizowane w Ciechanowie

- Międzynarodowe Spotkania Folklorystyczne Kupalnocka
- Międzynarodowy Festiwal Teatralny Dionizje
- Koncert Noworoczny Gala
- Festiwale Sztuki
- Ciechanowskie Spotkania z Bluesem
- Ogólnopolski Konkurs Poetycki O Laur Opina
- Regionalny Przegląd Kapel Garażowych
- Powiatowe Przeglądy Piosenki Dziecięcej i Młodzieżowej

Gastronomia

Bajka Bar Restauracyjny, ul. Sienkiewicza 73, tel.: 23 672 97 77

Bar&Pizza u Niedźwiadków, ul. Niechodzka 5, tel.: 23 671 11 22

Bar pod Jesionem, Pułtuska 31, tel.: 23 672 77 06

Baron Restauracja, ul. Śląska, 11, tel.: 23 672 82 86

Bartek Drink Bar, ul. Sikorskiego 12B, tel.: 23 673 47 28

Biesiadowo Pizzeria, ul.11 Pułku Ułanów Leg.19, tel.: 23 684 18 54

Ciechan Pub, ul. Kilińskiego 4/8, tel.: 501 635 721

Capri Pizzeria, ul. Płońska 56B, tel.: 672 24 44

Desperados Pizzeria, ul. Kasprzaka 31, tel.: 23 673 22 62

Diavolo Pizzeria, ul. Armii Krajowej 16A, tel.: 23 672 05-50

Elżbieta Kawiarnia, ul. Smorawińskiego 6, tel.: 23 673 67 49

Fabryczna Pub, ul. Fabryczna 11, tel.: 23 673 27 28

Fala Kawiarnia, ul. 17 Stycznia 60B, tel.: 23 672 54 20

Fantazja Restauracja, ul. Powstańców Warszawskich, tel.: 23 673 50 03

Feniks Restauracja, ul. Zielona Ścieżka 4, tel.: 512 343 686

Food House, ul. Sienkiewicza 5A, tel.: 23 307 07 77

Habibi Kebab, ul. Warszawska 18, tel.:

Hit Pizzeria, ul. Płońska 49D, tel.: 23 672 11 30

Korona Restauracja, ul. Sienkiewicza 70A, tel.: 23 672 52 58

Lech Piwiarnia, ul. Sikorskiego 12B, tel.: 23 672 62 28

Mac Jack Kebab ul. Pułtuska 18

Maxim Klub ul. Mazowiecka 10, tel.: 600395195

Olimpijski Restauracja, ul.17 Stycznia 60A, tel.: 23 672 20 13

Panorama Restauracja, ul. Powstańców Wielkopolskich 2A, tel.: 23 673 25 42

Panderoza, ul. Płocka 39, tel.: 23 672 81 37

Pod wiaduktem Piwiarnia, ul. Fabryczna 10, tel.: 23 673 29 40

Rajzenia Kebab, ul. Warszawska 68 , tel.: 511 055 152

Rimini Pizzeria, ul. Pułtuska 65, tel.: 23 672 80 88

San Marino Pizzeria, ul. Warszawska 10, tel.: 23 673 99 99

Shisha Pub, ul. Powstańców Warszawskich 6, tel.: 23 673 50 03

Stara Leżakownia Pub, ul. Kilińskiego 4/8, tel.: 23 676 37 44

Świat Pierogów, ul. Mławska 9, tel.: 23 672 77 77

Tango, ul. Mazowiecka 6B, tel.: 23 671 13 35

Tawerna Zorba Restauracja, ul. Pułtuska 72, tel.: 23 672 55 66

Telepizza Pizzeria, ul. Pułtuska 16, tel.: 23 673 90 30

Zagłoba Zajazd, ul. Niechodzka 6, tel.: 23 672 25 42

Żak Bar, ul. Wojska Polskiego 51, tel.: 789 166 276

Miejsca noclegowe

Dom Wycieczkowy Polonia, ul. Warszawska 34, tel.: 23 672 34 59

Hotel Baron, ul. Śląska 11, tel.: 23 672 92 81

Hotel Olimpijski, ul. 17 Stycznia 60a, tel.: 23 672 20 12

Hotel Zacisze, ul. Mikołajczyka 8a, tel.: 23 672 20 46, www.hotelzacisze.pl

Hotel Korona, ul. Sienkiewicza 70A, tel.: 23 672 52 58

Pensjonat Hubertus, ul. Zielona Ścieżka 4, tel. 23 673 73 99

AGROTUR, Agroturystyka – Stadnina Koni, Niestum, ul. Okrężna 35,
tel.: 23 672 32 30, www.agrotur.ciechanow.info, www.zajazd-tur.ciechanow.info

Szkolne Schronisko Młodzieżowe, ul. 17 Stycznia 66 (budynek I LO im. Z.
Krasinskiego), tel.: 23 672 24 04

Zajazd Zagłoba, ul. Niechodzka 6, tel.: 23 672 25 42